

Lerchenborgs barokhave

En herregårdshave, dens historie og bevaring

Lerchenborg baroque garden, A manor garden, its history and keeping

Af Kirsten Lund-Andersen¹

Parks, ornamental gardens, design, vegetable gardens, baroque garden, greenhouses, garden frames, history, hedges, windbreaks, manor, Denmark

Før Lerchenborg

På Valdemar Sejrs tid virkede 2 kvinder af Hvideslægten på deres ejendomme omkring Hærvigen (middelalderens navn for Hovet, en del af det inderste af Kalundborg fjord).

Ingeborg, Esbern Snares datter, styrede borgen og godset, og Ingerd, datter af Jacob Sunesøn, oprettede 1239 et kloster tæt ved Esberns gård.

Ingerds stiftelse, Gråbrødreklostret, fik i 1279 indviet en kirke, som var i virksomhed i næsten 300 år. Men allerede i 1262 måtte Esberns slægt forlade sin borg.

Fru Ingeborgs søn, Anders Pedersøn tog parti for den sønderjyske hertug imod kong Erik Glipping, og borgen blev med alt sit tilliggende inddraget under kronen.

Kalundborg slot var i ca. 400 år et af den danske krones hovedslotte.

Under svenskekrigen sank slottet i grus, og efter regeringsforandringen i 1660 måtte Frederik den III udlægge alt kronens gods i Ars- og Skippinge herreder til en af hans store kreditorer, hollænderen Gabriel Marselis den Yngre.

To af hans sønner, Jan og Frans, delte det store gods, og Frans, som overtog det krigshærgede gods, solgte det i 1702 til Lensgreven på Trane-kær C. Ahlefeldt.

Lensgreven nedlagde bondebyen Østrup i Årby Sogn og oprettede herregården Østrupgård – og det var denne gård, general Christian Lerche valgte som sin residensgård, da han i 1742 underskrev skødet på Kalundborg Ladegård med tilliggende gods.

Her på halvøen Asnæs syd for Kalundborg kunne generalen nu opføre sit livsværk – LERCHENBORG –. I perioden 1743-53 opførtes det nuværende Lerchenborg, et af vore mest konsekvent gennemførte barokanlæg omfattende slot, avlsbygninger og haveanlæg.

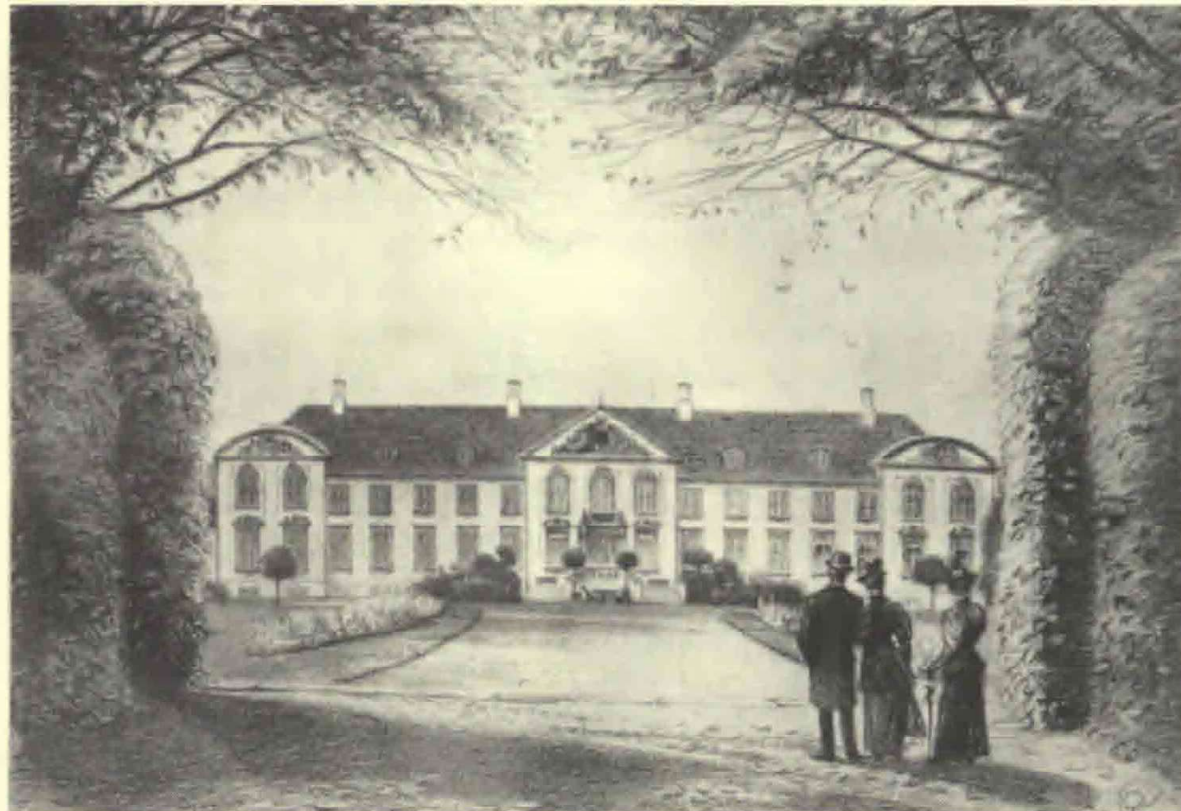
Havens tilblivelse

De oprindelige planer til bygningerne og haven findes ikke mere. Hvem der egentlig har forestået planen til det helstøbte bygnings- og haveanlæg opbygget i symmetriens og baroktidens ånd, vides ikke med bestemthed.

Vi har dog lov at formode at bygherren General Chr. Lerche selv har forestået planer og opførelse ved hjælp fra datidens førende arkitekter Thurah, Eigtved og Haüsser som var officerer ligesom Chr. Lerche og dermed uundgåelige bekendte. I hvert fald har Eigtved i 1745 tegnet og udført en iskælderhøj, beliggende nord for haven.

Også havearkitekten var officer og et bekendtskab fra militæret. Vi ved, at det var den belgiskfødte ingeniørofficer Jean Baptiste Descarrieres de Longueville, der var ansat som adjutant hos hofbygmesteren ved slotsbyggeriet i København.

Den plan hvorefter der arbejdedes, og som Longueville udtrykkeligt kalder »sin egen«, er ikke mere til. Derimod ved vi efter et par breve, skrevet

Lerchenborg set fra Parken.

på fransk og dateret Østrupgård (Lerchenborg) den 10. og 17. oktober 1747, at haven er anlagt og tilplantet i dette og det følgende år, og da det kan være interessant at se, hvordan en havearkitekt for ca. 240 år siden optrådte og virkede, skal der i det følgende gengives nogle uddrag af brevene:

Som svar på en forespørgsel fra ejeren, general Lerche, om tilplantningen af haven, skriver Longueville således: »Jeg skal begynde med Ælm; ganske vist løber dens Rødder gennem Gangene ved Jordens Overflade, men først naar den er 15-20 Aar, og inden da er det let at standse dens Fremtrængen ved lange Grøfter, som man lægger langs ad Trærækkerne; derved kan man overskære de skadelige Rødder, . . . Den eneste Grund, hvorfor jeg er saa tilbøjelig til at vælge dette Træ, er den, at det vokser hurtigt, og har en smuk grøn Farve, og næst efter Avnbøg er det bedst til at indramme et dekorativt Anlæg. Dog underkaster jeg mig D. E. s Mening ved at foretrække Lind for Ælm og at lave Buegangene, Løvhytterne og det hele dekorative Anlæg (et toute la décoration) af Lind«. Hækkene til indfatning af partierne i den østlige del af haven var dog af elm. Lind var modeplante i datidens fornemme haver, og efter nutidens opfattelse mere egnet til formålet.

»Med Hensyn til Udgiften ved Vedligeholdelsen tør jeg forsikre D. E., at efter min Plan vil den kun komme til at beløbe sig til Halvdelen af, hvad den gamle Plan vilde have kostet. . . jeg regner, at Buerne, Lysthusene og Løvgangene, naar de en Gang er færdige, ikke vilde komme til at koste 15-20 Daler aarlig; men til at beskære og opbinde Træerne vil Gartneren behøve en god Hjælper, og til Renholdelsen vil der behøves – efter Aarstiderne – fra 6-12 Mand«.

Om læbæltet skriver han: . . . »Jeg gør Regning paa at anbringe 5 Rækker Træer, og jeg vover at forsikre om, at det ikke kan være mindre for at modstaa Vinden. . . Naar jeg forlanger unge Elletræer til den 5te Række, saa er det, fordi de skal give Læbæltet Styrke, og fordi de skal hindre de andre Træer i at vælte og bøje sig for Vindens Magt. Mens de er unge, holder man dem lige ved Hjælp af en Tværlægte, der med Vidier er knyttet til Stænger, der staar med en Afstand af 5 Alen. Saadan har jeg set det indrettet i Holland, hvor man ser Træbælter på 15-20 Alens Højde og med Træerne anbragte saa tæt ved hverandre, at et Dyr ikke kan slippe imellem«.

Til læplantningen blev der brugt: 150 elm med 4½ al. stamme, 80 lind, 240 ahorn, 240 ask og 1600 el. Til alleer udenfor haven og til anden beplantning: 500 ask og lind samt til iskældereren 100 elm og 1200 tjørn, hækken her har dog været af navr. Med hensyn til spørgsmålet om, hvorfra alle disse træer er kommet får man et godt indblik i planteskoleforholdene på den tid, og hvor vanskeligt det var at levere så store bestillinger. En handelsgartner i Lübeck har således leveret:

300 storbl. hollandsk lind	125 rdl. 0 mark
70 elm	23 - 2 -
1200 tjørn	10 - 0 -
2 morbær	2 - 0 -
Emballage	7 - 1 -
Kørsel og told	2 - 3 -
	<hr/>
	170 rdl. 0 mark

Fra voldmester Preuss i København er der kommet 300 ahorn, og Andreas Berntsen, som efter den tid havde et stort handelsgartneri med planteskole og frøhandel nær Blågård ved København, leverede:

24 lind	14 rdl. 0 mark
210 lind, unge	26 - 0 -
4 berberis	0 - 5 -
30 kvæder	10 - 0 -
80 lamb. nødder	20 - 0 -
210 ask	16 - 0 -
80 lind	46 - 0 -
	<hr/>
	132 rdl. 5 mark

Ialt skulle der, i henhold til ovennævnte fortegnelse bruges 5040 planter til haven foruden frugttræer.

Der har også været rettet en forespørgsel til gartneren ved Amalienborg, F. Bruhn, (blev 1749 gartner ved Rosenborg slotshave) om at skaffe planter; han svarer således: *»Jeg vilde ønske, at jeg kunde tiene hans Excellence, med de forlangte Ypern (= Elm). Mend jeg eyer sandt for gud ikke een Eneste. Mend er ellers noget til hans Excellences tjeneste, saa haver de kons at befale, jeg forbliver med ald æstim Min herres üdmygste tiener«.*

Amalienborg, 22de April 1748.

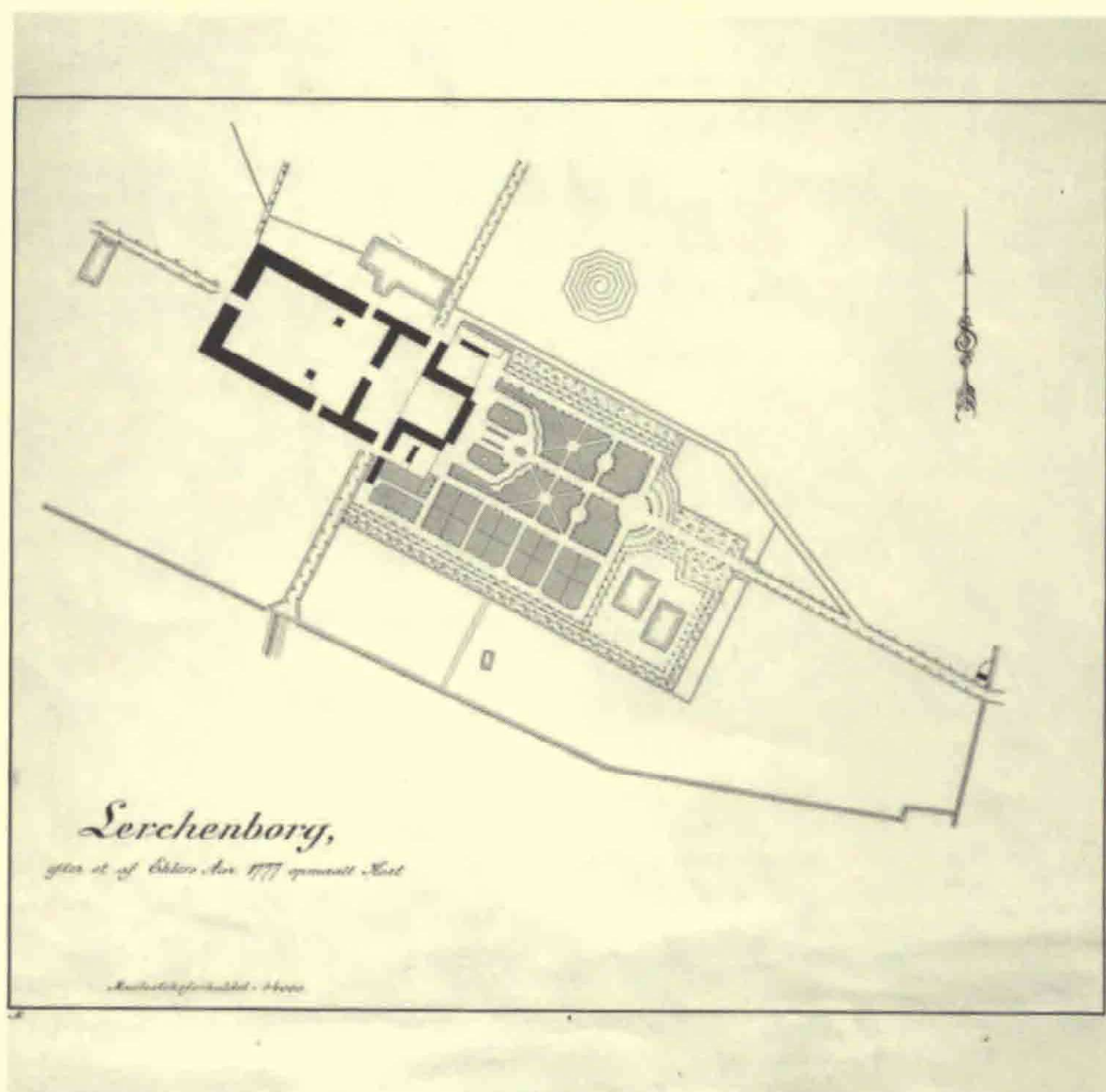
F. Bruhn

Ligeledes er der forespurgt hos Vothmann i Sønderborg om lind, elm og tjørn; han meddeler, at han kun har 100 lind af den ønskede højde og ingen elm eller tjørn. Endvidere hos gartneren ved Charlottenborg, Henrich Gerchen, der har bestilt en del af de fra Lübeck modtagne træer. Fra Svenstrup er der kommet en del røn, og fra Birkendegaard popler til læbæltet. Planterne fra Lübeck blev hentet af en skipper fra Kalundborg; dem fra København af en Dragørskipper.

Pontoppidan beretter 1764 i Danske Atlas: *»Al den store og kostbare haves herlighed er ikke mindre end husets. På buegange, terrasser, fontæ-*

ner, statuer, drivhuse og alt hvad som natur og kunst her har kunnet forene ved store bekostninger, er intet sparet. «

For at studere Longuevilles kunstværk i dets første, urørte og helstøbte skikkelse er det dog et stort gode, at der foreligger en opmåling af landspektør Ehlers fra år 1777. Store forandringer er næppe sket i de 30 år, der var gået siden anlæggelsen, og denne plan belærer os om, hvordan haven dengang stod og om havens arkitektoniske struktur, som Longueville havde tænkt sig den.

Tegning af Tom Petersen i Illustreret Tidende årgang 1899-1900, nr. 48.

Barokhavens idealplan

Tidens haveideal var »den franske have«.

I 1700-tallet var en af de væsentligste kilder til oplysning om »den franske have« værket af den franske havearkitekt A. J. D. d'Argenville med titlen »La Théorie et la Pratique du Jardinage«, der udkom som bog i Frankrig første gang i 1709.

Den indeholder udførlige kobberstik af generelle og ideale haveplaner, omhyggelige signaturforklaringer og forskrifter til de for barokhaver uundværlige elementer: Alleer, løvgange, bosquetter og parterrer.

Idealhaven skulle ifølge forskrifterne være rigt varieret og rumme megen afveksling – tomme rum sættes mod massiver – plane flader mod relieffer. Først og fremmest skulle der gerne være udsigt, og denne udsigt kunne især i plane haver indrammes af en allé, ad hvilken både fod og blik kunne vandre. Sammenhængen mellem hovedbygning og have skulle gerne understreges af et fast akse-system.

Havens hoveddisposition

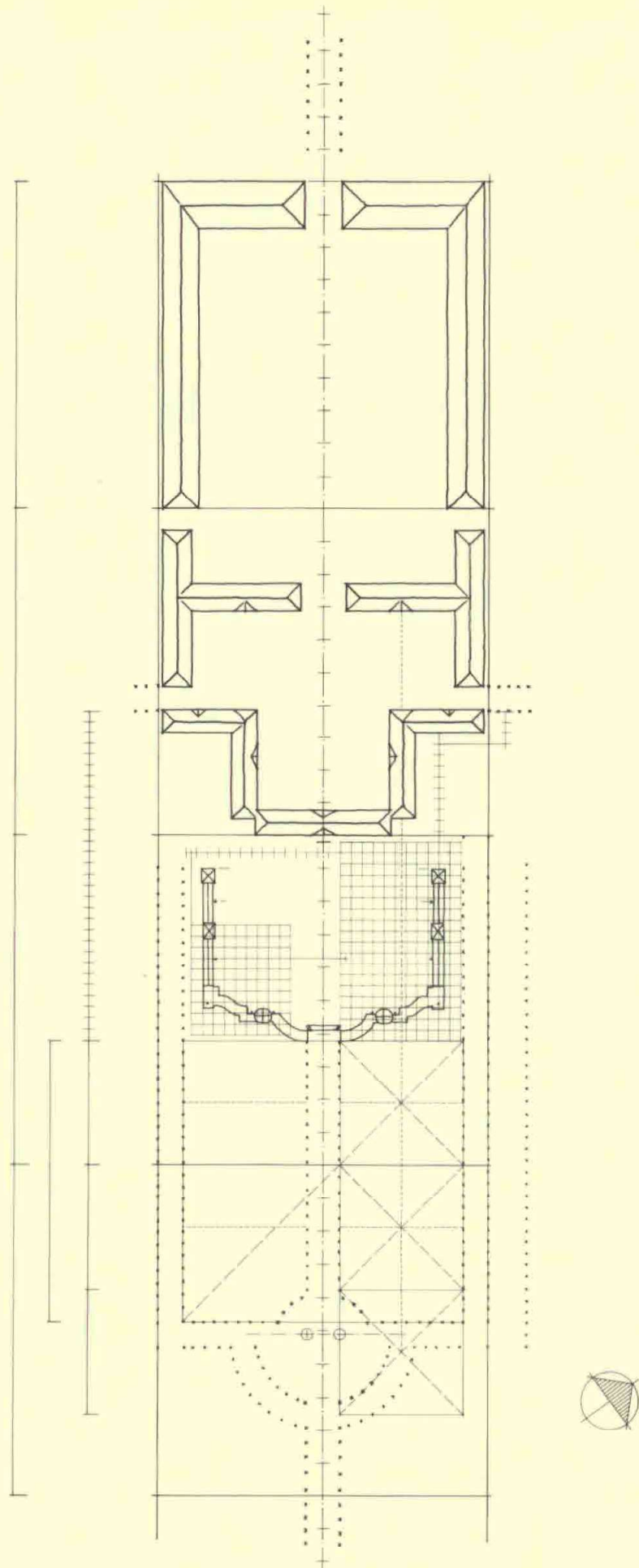
Alle disse idealer er til fulde opnået i Lerchenborgs barokhave. Sammenhængen imellem de symmetriske og storstilede bygninger, lade, stald, hovedbygning og haveanlæg er på næsten $\frac{3}{4}$ km, bundet sammen til en helhed med hovedalleer og tværalleer, som strækker sig langt ud i landskabet mod øst, vest og nord, langt ud over havens grænser.

Anlæggets proportionering har fristet til flere analyser. Wilhelm Lorenzen fastslår i Dansk Herregårdsarkitektur fra Baroktiden, at haveanlægget er komponeret over rektangler med klare, simple måleforhold. Arkitekt J. Chr. Varming har foretaget en ekskurs i Lerchenborgs planimetri og viser at bygningsanlægget kan være bygget over rektangler, hvis sider forholder sig som 2 til 3.

Ved at gennemføre en ny analyse af *dimensionering og sammenhæng i hovedanlægget, bygningerne og den symmetriske have* får vi beviser for hele anlæggets konsekvente og målfaste proportionering, endog målaf-sætningen i marken er blevet udført med den største præcision.

Dimensionering af hovedanlægget, bygningerne og den symmetriske have

Ved måling af afstanden mellem de to fjerneste rækker træer i sidealleerne fås et tal, der med god tilnærmelse kan angives til 210 alen, et tal der også indgår som hovedmål i Jens Chr. Varmings undersøgelse af bygningsdimensioneringen. J. Chr. V. angiver bygningsanlæggets længde til 2×210 alen = 420 alen og bredden til 204 alen. Fordeles de 6 alen med 3 alen på hver side af bygningen, fås plantningslinierne for de yderste rækker allé-træer, og det er rimeligt at antage, at alleerne ved tværaksen over slotsgården har haft fodpunkter på disse linier.

Landinspektør Ehlers' opmålingsplan fra 1777. (Nationalmuseets arkiv). Plan over bygningsanlæggets og havesens mål.

Inddeles hovedaksen i moduler på 21 alen og vælges nulpunktet ved avlsgårdens vestfacade fås følgende punkter:

- Modullinie 0. Avlsgården, vestfacade.
- Modullinie 10. Avlsgården, østgavle.
- Modullinie 19. Trappe ved hovedbygning, gårdside.
- Modullinie 20. Hovedbygningens havefacade.
- Modullinie 21. Buehækkens start.
- Modullinie 22. Første par statuer i buehæk.
- Modullinie 30. Midtlinie i buskethavens modulsystem.
- Modullinie 38. Runddelens afslutning ved hovedallé.

Dimensionering af de indre haverum

Parterrehave og buehæk.

Ved opmåling af statuernes placering i buehækken kan det med god tilnærmelse godtgøres, at haverummet nær hovedbygningen er opbygget i et 7 alens modulsystem.

Vælges havetrappens forkant som nulpunkt fås følgende resultat:

- Modullinie 0. Havetrappens forkant.
- Modullinie 3. Midten af porten i buehækkens endetårn.
- Modullinie 8. Midten af porten i buehækkens midtertårn.
- Modullinie 10,5. Statue.
- Modullinie 13. Knæpunkt buehæk. Slut på de overdækkede sidegange.
- Modullinie 14. Begyndelse af buehækkens tværbue.
- Modullinie 15. Knæpunkt buehæk.
- Modullinie 17. Slut, parterrehave.
- Modullinie 18. Slut buehæk. Begyndelse af modulsystem, buskethave.
- Modullinie ÷ 3. Gårdfacade af hovedbygning.
- Modullinie ÷ 10. Havefacader af sidefløje.
- Modullinie ÷ 12. Østside af tværallé ved slotsgård.

- Modullinie A. Græskant.
- Modullinie C. Midte langsideside af buehæk, statue.
- Modullinie D. Knæpunkt buehæk.
- Modullinie F. Knæpunkt buehæk.
- Modullinie G. Statue.
- Modullinie H. Midte åbning af ovalt tårn.
- Modullinie I. Statue.
- Modullinie L. Afgrænsning mod midterakse.

Buskethave og runddel

Rummet mellem den vestlige træække i tværalleen og den østlige side af buehækken danner et kvadrat på 179 alen $\times$ 179 alen. Diagonalerne i dette kvadrat har sammenfald med diagonaler i de østlige af 2 gange 3 kvadrater på 79 alen $\times$ 79 alen, der er grupperet symmetrisk om hovedaksen. Disse kvadrater giver hoveddimensionerne for buskethave og runddel. Tegnes en linie gennem skæringspunkterne for disse kvadraters diagonaler på langs af haven, findes midten på hovedbygningens vestgavl. Tegnes linier gennem skæringspunkterne på tværs fås en opdeling, der passer godt med de gamle tværakser i buskethaven. Runddelen er dannet af halvelipser med centre i skæringspunkterne mellem tværalleens midterlinie og alleerne i hovedaksen.

Konklusion

De ovenstående resultater kan med rimelig sikkerhed fortolkes på følgende måde:

1. Det samlede anlæg har været dimensioneret over et kvadratisk grundmodul på 210 alen $\times$ 210 alen. Grundenheden har været 21 alen, og denne grundenhed brugt i hovedaksen fastslår væsentlige punkter overalt i anlægget. Nulpunktet for dette system kan fastsættes enten som avlsgårdens vestfacade eller hovedbygningens østfacade.
2. At hele hovedbygningen og buehækken ligger i et modulsystem på 7 alen $\times$ 7 alen, en langt finere opdeling end hovedsystemet, hvilket er at forvente på grund af områdets centrale karakter.
Nulpunktet for dette system er sat ved forkant havetrappe.
3. Buskethaven og runddelen er dimensioneret efter et sammensat system, hvor buskethavens hovedrum dannes af et kvadrat på 179 alen $\times$ 179 alen. Buskethavens underopdelingsmodul på 79 alen $\times$ 79 alen giver direkte midten af den vestlige allé i runddelen, og ved flugter gennem diagonalernes skæringspunkter fås væsentlige linier i bygninger og have.

Diskussion

De beskrevne dimensioneringsprincipper er tilfredsstillende, for så vidt som de gør rede for proportioneringen af det samlede anlæg. Det skal dog bemærkes, at 7 alen systemet ikke kan bringes i harmoni med 21 alen systemet, og at det er utilfredsstillende, at den centrale del af anlægget ikke passer præcis i systemets hovedopdeling. Fejlen er dog lille, ca. 2,3 alen, og skyldes rimeligvis, at hovedbygningen er opført med et ældre hus som kerne, og at dette ikke har kunnet tilpasses de øvrige mål.

Alleerne

Fra hovedbygningen udgår 3 lindealleer, hvoraf den nordlige er dobbelt. De 2 sidealleer er ca. 200 m lange og for enden forbundet med en tværallé, der skærer hovedalleen i en runddel. Hovedalleen fortsætter mod øst, så langt øjet rækker.

d'Argenvilles bog giver også udførlig anvisning på alleernes proportioner: Bredden skal rette sig efter længden. Målene angives i toises (1 toise = 1,95 m). Længde 100 toises = 195 m, bredde 5-6 toises = 9,75-11,70 m, 200 toises = 390 m, 7-8 toises = 13,65-15,60 m o.s.v.

Ser vi på proportionerne i Lerchenborgs alleer, har man heller ikke her afvejet fra »lærebogen«. De to sidealleer er nøjagtig 100 toises = 195 m målt fra hovedbygningens facade, bredden er 10 m. Hovedalleen er væsentlig længere, idet den går langt ud over havens grænser, bredden er ca. 13 m. Den dobbelte allé mod nord er 15 m bred. Planteafstanden imellem træerne i alleerne er i havens oprindelige grundplan ca. 5 m, i hovedalleen efter runddelen er afstanden ca. 7 m.

Den sydøstlige del af buehækkene set fra slottet. Kgl. Hoffotograf Elfelt, 1930.

Prydhaven – parterrehaven

Denne var planlagt i umiddelbar nærhed af hovedbygningen. Ingen planter måtte blive for høje. Det hele skulle kunne ses fra hovedbygningen. Parterret bestod af 2 flader, der lå spejlvendt omkring en midtergang. Fladerne var tænkt som broderiparterter, hvor mønstrets konturer blev trukket op med smallest mulige buksbomkanter, og hvor kanterne tjente som adskillelse imellem forskelligt farvet grus.

At parterrehaven var tænkt udført efter anvisning fra d'Argenvilles bog, er der meget, der tyder på. Men i hvilken form alt blev gennemført, har vi endnu ingen detaljerede beviser for.

Havens buehække

Parterrehaven er på 3 sider omsluttet af en linde-løvgang, en såkaldt »berceau«. To buehække med imponerende dimensioner og en samlet længde på ca. 200 m, en bredde af ca. 5 m og med vægge i en højde af ca. 4,5 m. Firkantede og runde tårne findes i henholdsvis 6 og 9 m højde.

De 2 langsider og de runde og firkantede tårne er afsluttede foroven med tage. I de mod parterrehaven vendende vægge, er der udhugget åbninger i form af vinduer og døre. I otte af dem er der placeret statuer, to er opstillet i buehækkens hjørner.

Den del af løvgangene, der lå mod sydvøst, var uden overbygning. Den stod i stedet som to præcist 4,5 m høje hække, klippede i buede og svungne linier med hjørner og skarpe kanter med døråbninger i facaden mod parterrehaven. Som den øvrige del af hækkene var den helt uden åbninger på »bagsiden«. Dog een undtagelse var der: En åbning på begge sider af midteralleen, som hører til fra dengang, hvor havens bosquetter indgik som en væsentlig del af »den franske have«.

Bosquetterne

Bosquet betyder 'lille skov'. Det er felter indrammet med høj hæk eller »treillage« d.v.s. tremmeværk. Rummene kunne være mere eller mindre tætte. I hække og plantninger var der nicher til bænke, skulpturer og fontæner.

Vi ved, at på Lerchenborg var partierne imellem buehækkene og alleerne langs gangene beplantede med høje hække af elm og avnbøg i et symmetrisk stjernemønster. Herudover har der været plantet mange forskellige slags blomstrende træer og buske, og af en »specification des arbres pour l'interieur du jardin«, d.v.s. planteplan til partiet imellem de 2 alleer ses, at der hertil skulle anvendes 200 lind med 5-7 alen stammer, 200 busklind, 40 røn, 40 berberis, 30 kvæder, 80 nøddebuske, 40 »seringat« (Philadelphus), 40 snebolle og 40 syrener.

Bosquettet her skulle fremtræde som en klar kontrast til parterrehavens store åbne flader af udelukkende lavt voksende planter i sirlige mønstre og stærke farver.

Køkkenhaven

Frugt- og køkkenhaverne var nødvendige til forsyning af herregårdenes herskab og mange folk. Det var almindeligt, at de optog et forholdsvis stort areal, som oftest i nærheden af beboelsen.

På Lerchenborg var frugt- og køkkenhaven anlagt syd for haveanlægget. Øst herfor, i et noget friere formet parti, lå 2 damme. Og hele haveanlægget var omkranset af lægivende træplantninger. Køkkenhaverne var ligesom den anden del af haven anlagt i et stramt og symmetrisk mønster og med drivhuse og bænkepladser etc.

Fra de gamle brevvekslinger ved vi at der fra Lübeck blev fremskaffet: »2 Kölnske kirsebær, 2 dobb. majkirsebær, 2 hjertekirsebær, 2 muskateller, 2 sorte moreller, 4 cornevil kirsebær, 32 ferskner, 8 abrikoser, 6 morbær, 4 berberis og 4 bon chrétien (pære). Til opbinding af træerne rekvireredes fra Gyldensten på Fyn 1500 stk. 7-8 alens stokke, der kostede 7½ daler pr. 100 stk. «

I Dansk Havetidende 1861 beskrives et besøg i Lerchenborg Have. Om køkken- og frugthaven skrives således: »Frugthaven og den ældre køkkenhave er aflukkede fra lysthaven og indtager omtrent 2,5 tdr. land, men i den sidste dyrkes kun jordbær og andre flerårige køkkenurter; til de andre sorter benyttes nu et heldigere beliggende terræn udenfor haven. På den nordlige side af den første er der en espaliermur af omtrent 2400 kvadrat alen, som er beplantet med forskellige frugttræer. Til forbedring af den økonomiske del af gartneriet i Lerchenborg Have er der i de senere år også påbegyndt forskellige arbejder, hvoraf jeg her blot vil nævne et, der fortjener særlig påagtning, da det endnu er så sjældent i vore større herregårdshaver, og dog netop på sin rette plads her, nemlig plantning af mange pyramidetræer af de bedste sorter vinterpærer efter den nyere platformplantning, som den fugtige undergrund i denne have gør så nødvendig. Til køkkenhaven hører et driveri i gødningsbænke på omtrent 40 vinduer til grøntsager, af frugter drives for tiden kun vin i potter. «

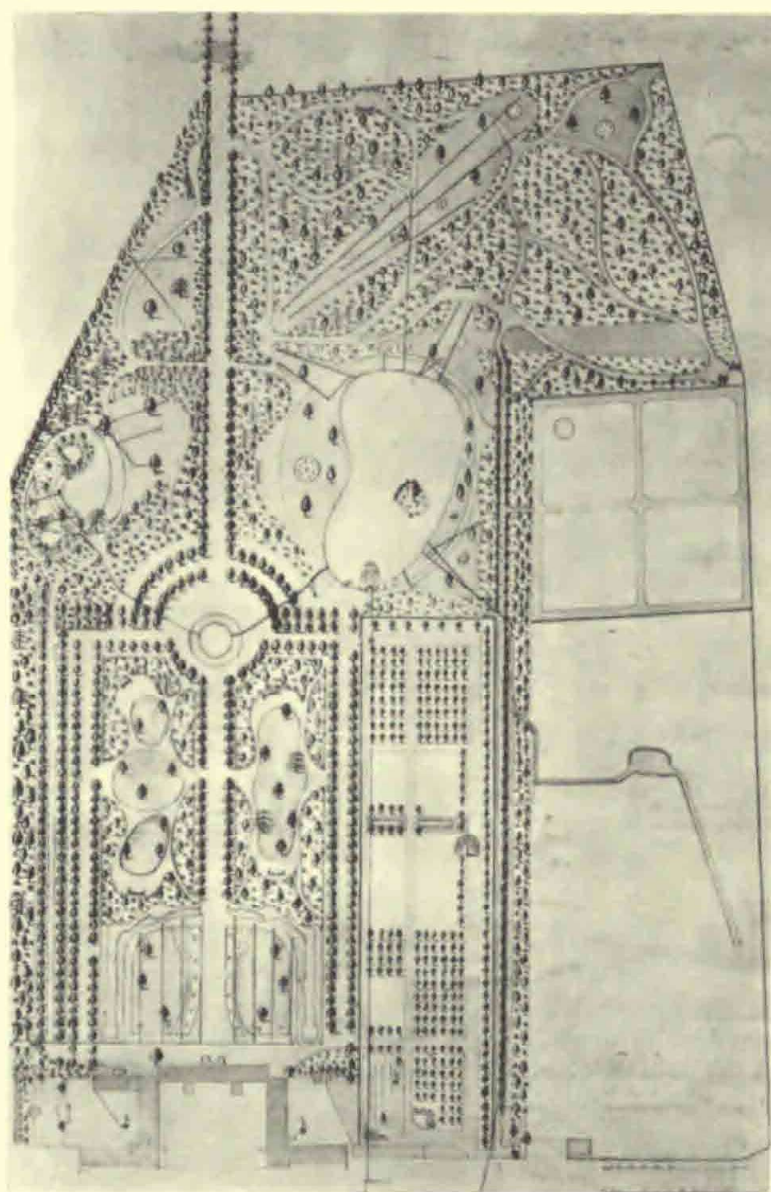
Havens forandring

Vi kan ikke være i tvivl om denne haves storhed. Dog, dens alder 240 år er ej heller gået sporeløst hen over den. De væsentligste træk – allésystemet og buehækken med statuer er stadig havens bærende elementer.

Andre dele har ikke kunnet overleve 240 års op- og nedgangstider. Alermindst de sidste, og haven bærer i dag tydelige spor af forandringer.

Alligevel er det en af Danmarks bedst bevarede herregårdshaver, hvilket delvis kan tilskrives ejernes sans og interesse for haven, og at den i sin tid var underlagt idealerne om »den formelle have«. Denne havetype har efter erfaringer vist sig at være langt mere modstandsdygtig overfor ødelæggelser og forandringer end den landskabelige have var det. Og allerede da Lerchenborgs have blev til, var den franske havestil (barokken) ved at blive forladt. Dette kan måske også betragtes som en af årsagerne til, at den er blevet bevaret så godt, som tilfældet er.

Projekt til havens fornyelse og udvidelse af Gartner Johan-Frederik Danckert 1855.

240 års indvirkning

Allerede en halv snes år efter at helhedsplanen blev virkeliggjort, døde ejeren, og godset skiftede hænder. Den nye ejer gik strenge økonomiske tider i møde og fik ikke de samme muligheder for at vedligeholde haven, endsige fuldføre den, som sin forgænger.

Forfaldet var i gang. Men lad os for fuldstændighedens skyld også nævne de gartnere, der har bestyret haven i de 240 år. Ved havens tilblivelse antoges Heinrich Spath. Det var meget magtpåliggende for general Lerche, at der opstod et samarbejde imellem Longueville og Spath; han har selvfølgelig anet, at Longueville ikke havde det mindste begreb om have, jord og planter. Det gode samarbejde lykkedes.

Vi ved at Spath beundrede sin overordnede, og han billigede alt, hvad denne sagde ham, og Longueville bad til gengæld gartneren sige sin oprigtige mening om alt, hvad han anså for gavnligt for et godt resultat. Mere i baggrunden står forvalteren Salten og generalens finansielle tillidsmand A. P. Lassen, der havde med tilvejebringelsen af træer og planter at gøre. Og endelig er der arbejderne.

Sidst i 1747 klager Longueville over, at han har måttet bortsende størstedelen af dem, fordi de ikke ville bestille noget i det stormende og regnfulde efterår, »og nu har han kun 5 tilbage samt 6 nordmænd – gode arbejdere, hvoraf nogle har været flere år i Spaths tjeneste.«

Fra sidst i 1770erne kendes Hans Staal, der vistnok var der til 1802, da Johan Vichelmann tiltrådte pladsen. Omkring 1802 forsvandt parterrehaven; der kom græs med træer og blomstergrupper. Efter Vichelmanns død 1822 fulgte Johan-Frederik Danckert, og i 1830erne, da den fint dannede og meget musikalske Chr. Albrecht Lerche kom til, fik haven et opsving og gennemgik en fornyelse. Ved analyse af alleernes stammer får vi at vide, at den 1. beskæring er blevet foretaget ca. 1820-30. I 1850erne udarbejdede gartner Danckert en plan for omlægning af haven. Omlægning af bosquetterne fandt herefter sted. Svaneparken blev udvidet østpå med et betydeligt areal, og store drænarbejder forestod. Haven var nu betydeligt større og stærkt præget af den engelske havestil, »den landskabelige have«, som var tidens ideal. De lige og rette linier blev fortrængt til fordel for Danckerts plan, de buede, slyngede og naturlige. Nye synspunkter havde gjort sig gældende.

Barokhaver var gammeldags – men endnu ikke historie.

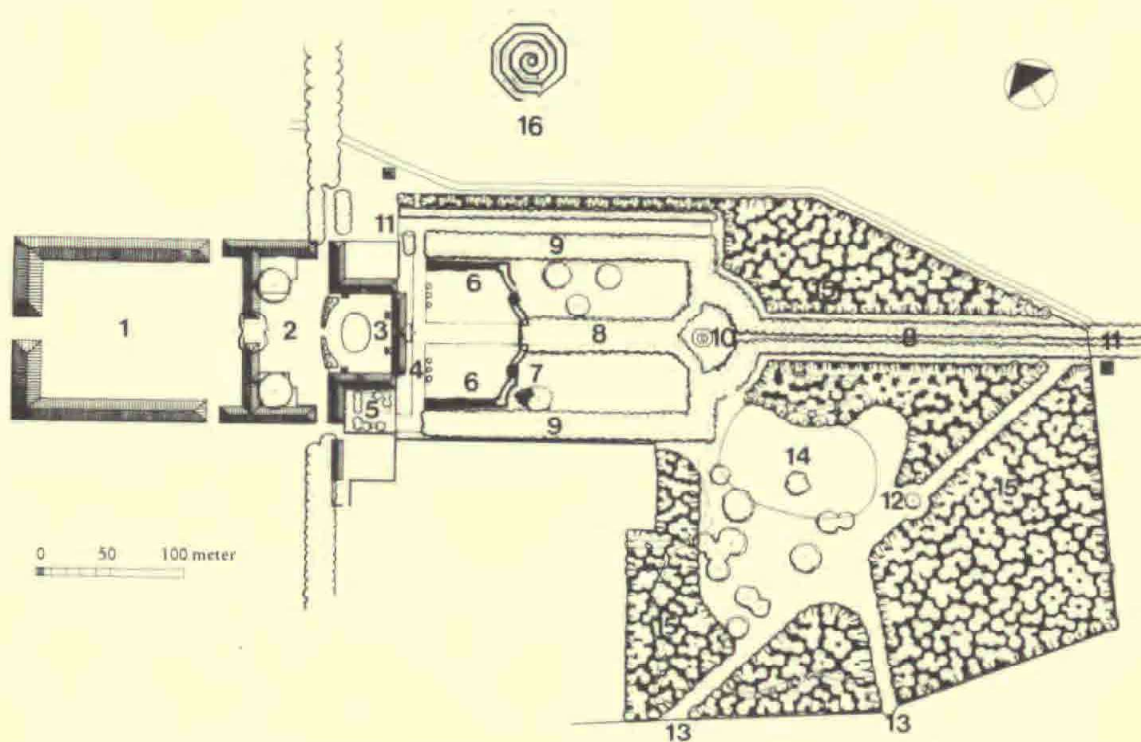
Danckert afløstes i 1852 af Peter Meisling, og under ham blev den øvrige del af det franske anlæg omlagt, og det var ham, der vovede det næsten uoprettelige – at borthugge »den ene skulder« i allésystemet. Han efterfulgtes i 1864 af Edvard Knudsen, der fratrådte i 1878. Hvorefter havebrugskandidat, senere professor ved Landbohøjskolen Carl Hansen virkede til 1880. Nu kom Chr. Pedersen til, som i 1909 blev afløst af G. Dorph-

Petersen. Fra Chr. Pedersens hånd har vi stadigvæk en del skriftlige oplysninger. Meget mere kunne sikkert findes af den, der ville give sig tid til at lede.

Det var også under Chr. Pedersens styre i 1898, at plænerne i parterret blev omlagt til rosenparterre, tegnet af Edvard Glæsel, som også udarbejdede en rekonstruktionsplan for hele haven. Ved eftersyn i hans arkiv fandtes ikke meget – kun nogle skitser til omlægning af parterret efter d'Argenvilles bog. Et mere geometrisk og enkelt mønster blev foretrukket og udført og eksisterede indtil 1948, hvor græsset igen gjorde sit indtog i parterrehaven.

Under Glæsels indvirkning blev køkkenhaven til frugthave, 800 frugttræer plantedes. Omkring 1914 blev den yderste del af parken ændret fra skov til åbne plæner med fritstående træer på. En stor stenhøj med rig vegetation, blev ligeledes anlagt i den engelske have. Ligesom et parti stedsegrønne træer, som hidtil helt havde manglet i haven, plantedes.

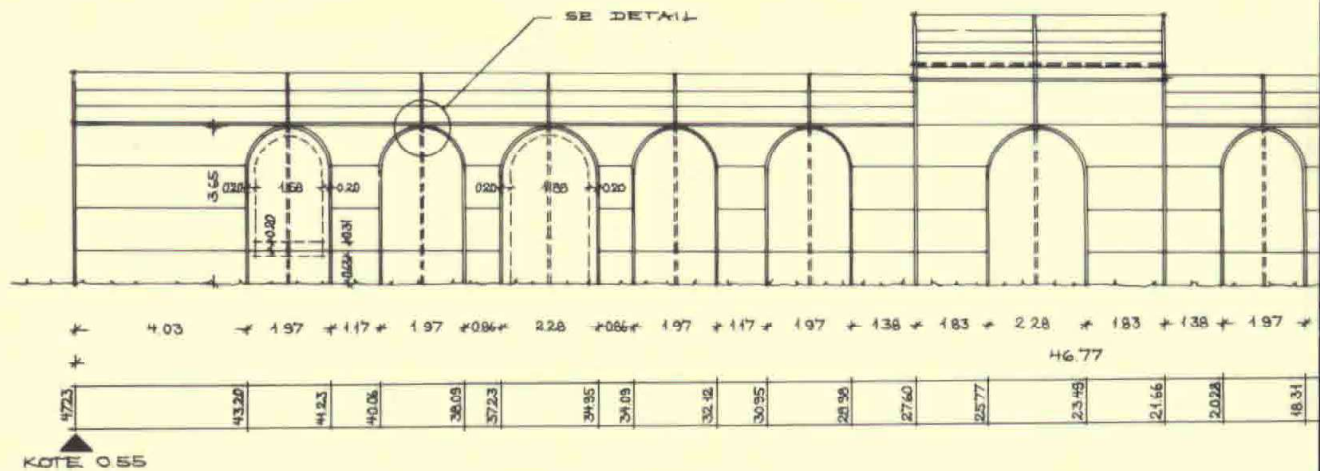

Plan af Lerchenborg slot og park

1. Avlsgård	5. Cafeteriahave	9. Sideallé	13. Udsigtspunkt
2. Avant cour	6. Buehæk	10. Våndkunst	14. Sø
3. Cour d'honneur	7. Legehús	11. Smedejernslåge	15. Skovplantning
4. Hovedbygning	8. Hovedallé	12. Mindesten	16. Sneglehøj (iskælder)

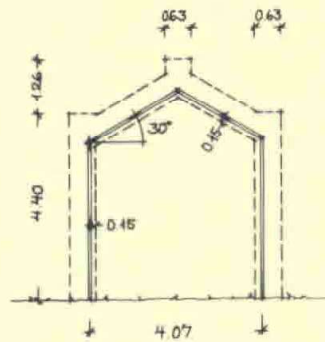
Plan af haven som den fremtræder i 1988.

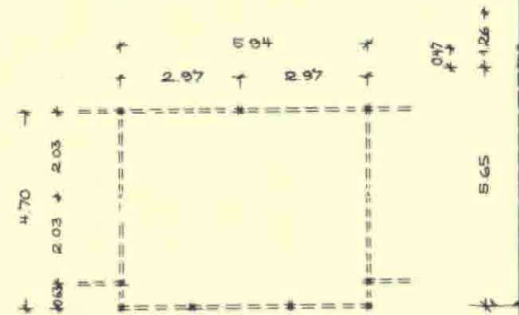

KOTE 0.55

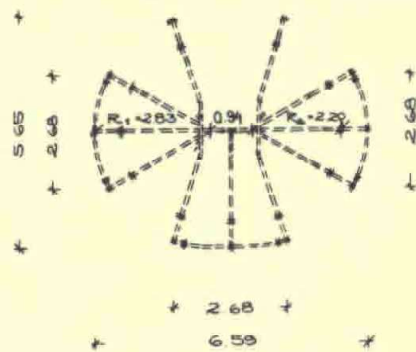
ESPALIERSTATTV, OPSTALT AF HØJRE LANGSIDE
MÅL 1:100

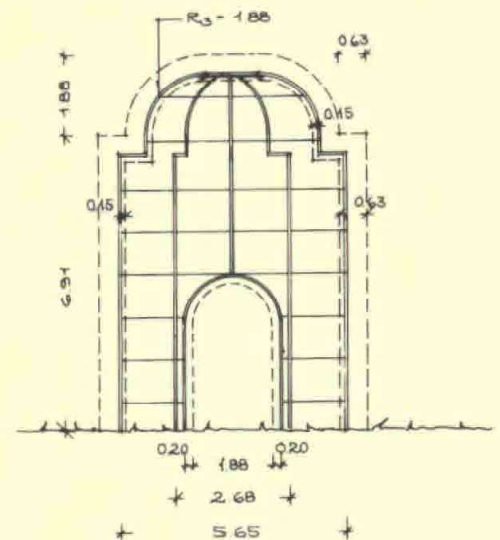
OVERDEKKET GANG, SNIT

MIDTERSTÅN, PLAN

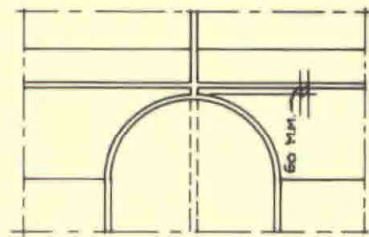
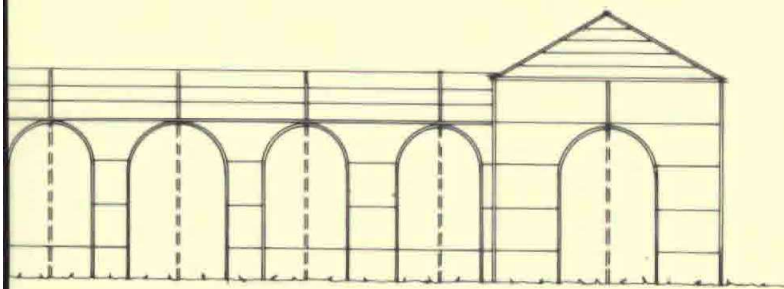
OVALT TÅR, PLAN

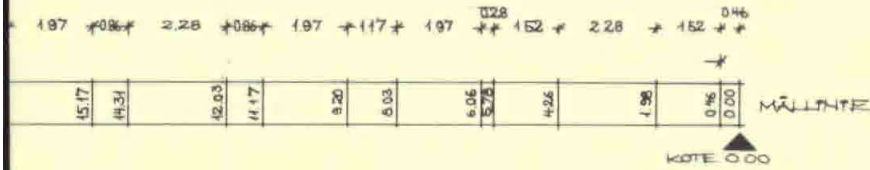
OVALT TÅR, SET FRA STØDEN

Arbejdstegning af espalierstativer opsat 1988.

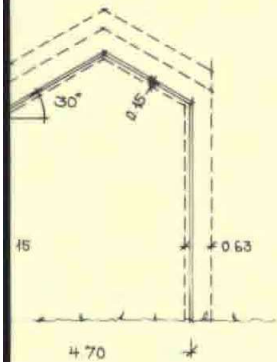

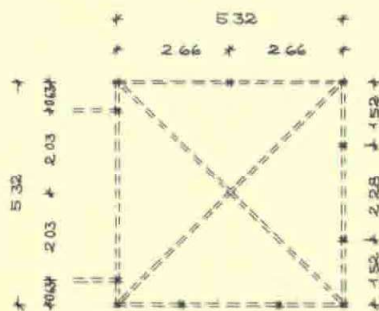
DETAIL. MÅL 1:50

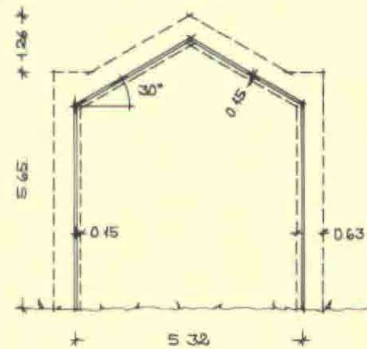
13 19
FLUGTER MED HØRNE,
PÅ SLOTTET

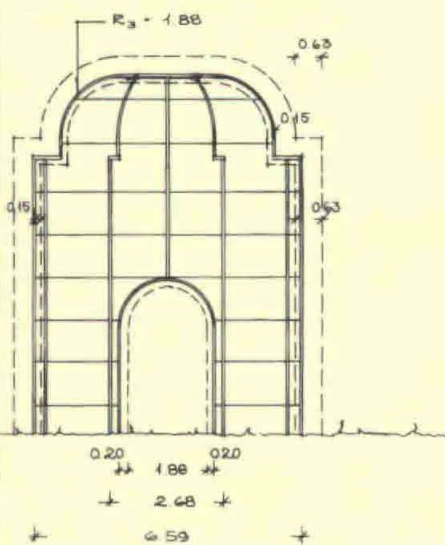
STERTÅRN, SNIT

ENDETÅRN, PLAN

ENDETÅRN, SNIT

OVALT TÅRN,
SET FRA LANGSØDEN

RØR:
ALLE LIGE DELE ER R45 60 x 60 M.M.
ALLE BUEDE DELE ER Ø 60 M.M.

REV. A: DEN 23. FEB. 1988: DETAIL 1:50 TILFØJET

LERCHENBORG SLOTSKARK - RENOVERING AF BUEVÆK
LENSGREVE CHRISTIAN LERCHE - LERCHENBORG
ESPALIERSTATIV, ARBEJDSSTEGNING

SAG NR. 8402

TEGN. NR. 11A

DATO 19. NOVEMBER 1987.

KIRSTEN LUND-ANDERSEN, LANDSKABSARK. M.D.L., ENGHAVEN 10, 4281 GØRLEV TLF. 03-55 9106

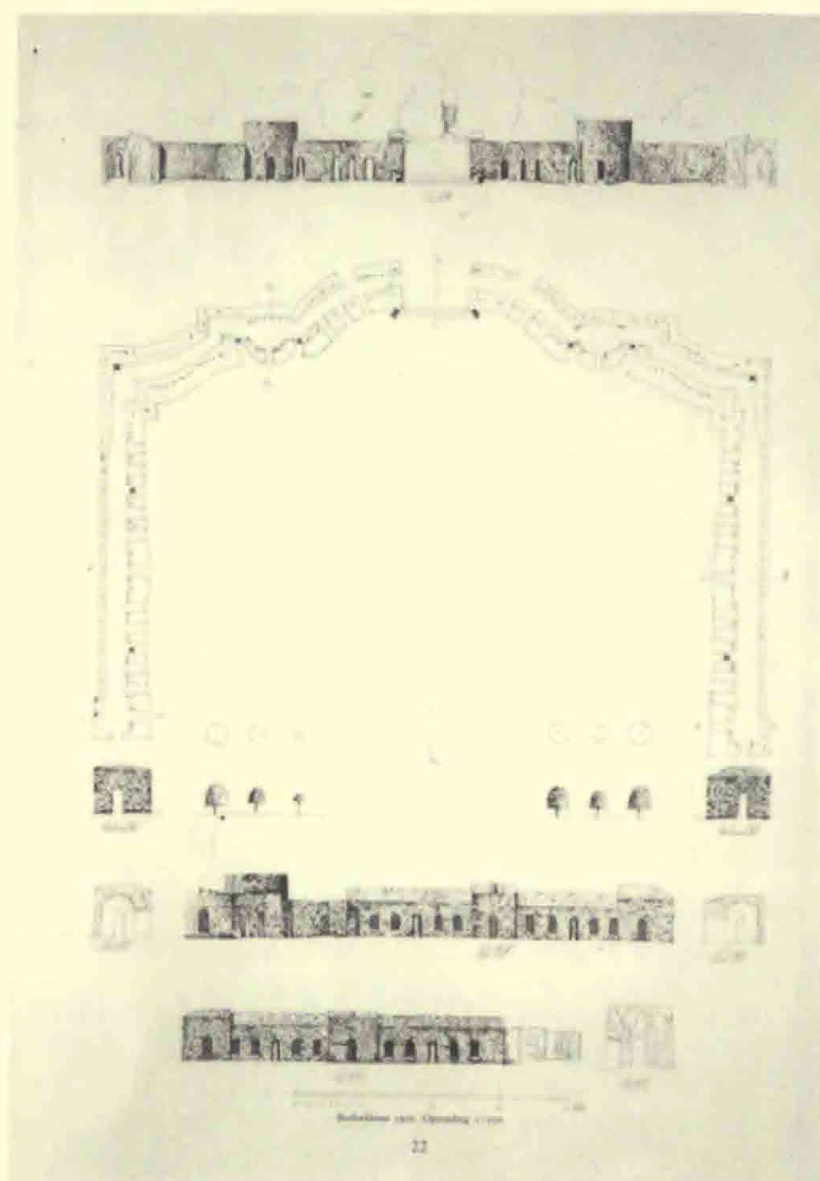
Havens bevaring

I løbet af 1980'erne er der systematisk arbejdet på at bevare Lerchenborg slot og park som en *helhed* for eftertiden.

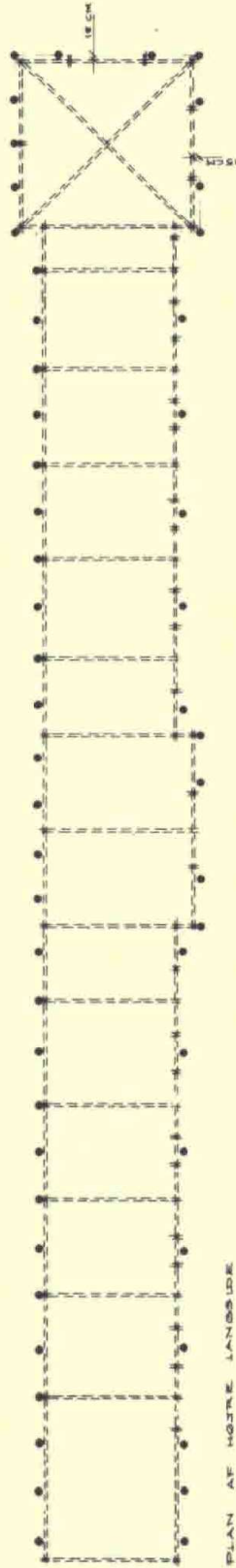
I 1981 blev alleerne skåret tilbage, og i 1982 blev det besluttet at restaurere haven i barokhavens ånd. Tanken var, at barokhavens bærende elementer: alleer, buehække med statuer igen skulle være havens bærende elementer. Ligeledes skulle det være økonomisk muligt på langt sigt at pleje og vedligeholde haveanlægget i sin helhed for eftertiden.

For at sikre parken bedst muligt, blev resterne af det oprindelige anlæg – barokhavens lindeallésystem og lindebuehække med statuer – fredet i henhold til bygningsfredningsloven i 1985.

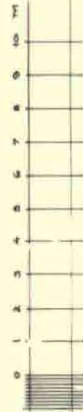
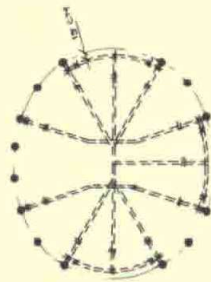
'Avant Cour', ridegården blev i 1983 restaureret.

Plan og opstalter af buehække efter opmåling i 1926 af Lerchenborg barokhave.

● : PLANTED FOR NIVE RODSKUD

LERCHENBORG SLOTSKARK - RENOVERING AF BUEHÆK
 LENSBORE CHRISTIAN LERCHE - LERCHENBORG
 PLANTEPLAN BUEHÆK
 SAG NR. 8402
 TEGN. NR. 12

DATO 28. APRIL 1988

HIRSTEN LUND-ANDERSEN, LANDSKABSARK. M.D.L., ENGHAVEN 10, 4291 GØRLEV, TLF. 03 55 91 86

Planteplan 1988 til buehækkens rodsflæggere.

Rosengården som i 1966 anlagdes efter havearkitekt Ingwer Ingwersens plan i den gamle frugt- og køkkenhave besluttedes nedlagt på grund af stigende vedligeholdelsesudgifter og dalende besøgstal. Her blev nu i stedet plantet solbær, og frugthaven blev igen frugthave. En mindre »blomsterhave« til dækning af eget forbrug af afskårne roser og blomster anlagdes tæt ved den gamle gartnerbolig.

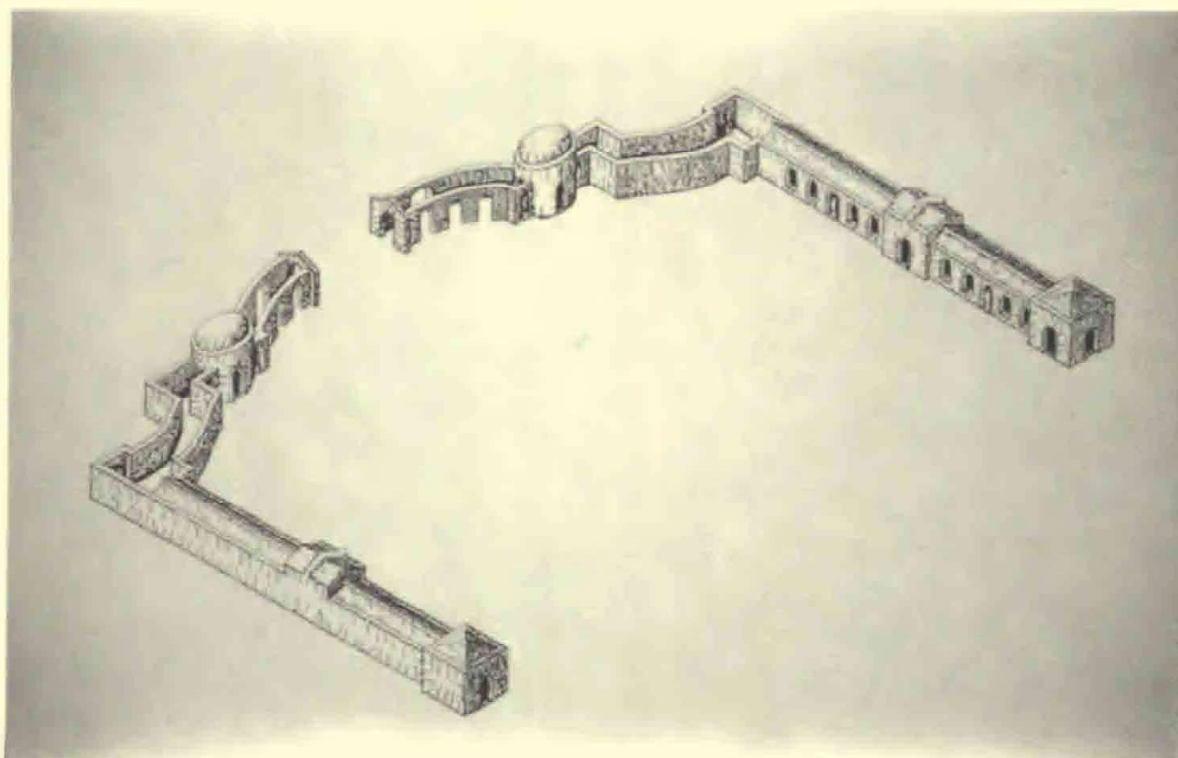
I 1984 blev »skulderen« reableret ved nyplantning af 28 stk. nye allétræer, og i løbet af de sidste par år er der foretaget omfattende plantninger i den tidligere engelske have, nye rum og udsigtslinier er skabt.

Hvor havens længdeakse skæres af tværaksen er opstillet en vandkunst, en moderne granitskulptur udført af billedhuggeren Anders Tinsbo.

Og herved er fontænen – eet af barokhavens vigtige elementer – som aldrig rigtig har været fremtrædende i Lerchenborgs have, kommet igen – som en fri fornyelse fra vor tid.

Rekonstruktion af havens buehække

Buehækkene var fra begyndelsen formet over et tømmerstillads, der tjente som en fast støtte for den gartneriske formning af planterne. Stilladset skulle sikre, at hæksiderne med de mange åbninger kunne formes præcist, og at planterne kunne ledes ind og danne tag. Ved klipping og opbinding sikredes, at planternes løvmasse var jævn og tæt fra jordoverflade til tagrygning.

Isometri af rekonstruktionstegninger til Lerchenborgs buehække.

Teknisk set kan man sige, at buehækkene er en kombination af et espalier (treillage) og en hæk, og at de gartneriske virkemidler var opbinding og klipning eller snarere *hugning*. Ved hugningen blev der i mange år brugt afkortede kyrassersabler, et værktøj der anvendelsesmæssigt må have ligget nær macheten, en én alen lang og tung huggekniv, som kendes verden over.

I 1830erne blev det oprindelige stativ erstattet af et nyt træstativ med det formål at lette klipningen af den meget store og kraftige hæk. Alligevel var buehækkene temmelig meget ude af facon i 1926, da hele parken blev opmålt af en gruppe studerende under Georg Georgsens ledelse.

På en opmålingsplan herfra kan man se, at hækken allerede da var stærkt forvokset, og samtidige fotografier viser, at detaljer og præcision i formgivningen var blevet forvandlet til en yppig løvmasse med upræcise linier. Faktisk var hækken allerede på det tidspunkt flere meter for bred. Da hækken blev skåret tilbage i 1984, var den visse steder mellem 3 og 4 m tyk.

I foråret 1988 fjernedes en del af de gamle planter, og der blev opsat espalierstativer af stålrør. Fingertykke rodaflæggere fra de gamle planter blev plantet med en indbyrdes afstand af ca. 150 cm og 15-20 cm fra stativet. Ved beskæring og opbinding skal sidegrene herfra tilbindes de vandrette espaliertråde, og således skal buehækkene på Lerchenborg fremtræde som fint formet og klippet løvværksarkitektur, – som det oprindeligt var tænkt for 240 år siden.

Litteraturliste:

Erich Pontoppidan: Den Danske Atlas bd. II 1764.

Otto Andrup: Lerchenborg, i Louis Bobé, H. Berner Schilden Holsten, Vilh. Lorenzen og Palle Rosenkrantz: Danske Herregårde ved 1920 I.

Dansk Havetidende 1861 nr. 5.

Chr. Pedersen: Lerchenborg Have for 160 Aar siden; i Gartner-Tidende 1913 nr. 26.

Samme: Et minde om den franske Havekunst som i Gartner Tidende 1896, nr. 21.

Birger Errboe: Gamle Danske Herregårdshaver; i Architekten 1914, nr. 36.

Weilbachs Kunstnerleksikon bd. II. 3. udg. 1949.

Chr. Elling: Nogle Herregaardshaver fra det 18. Aarhundrede i Danmark og Holsten, 1939; i Danske Herregaardshaver, ved Det kongelige danske Haveselskab og tilrettelagt af G. Georgsen, hft. 13 s. 347-50.

Vilh. Lorenzen: Lerchenborg, 1930, i Danske Herregaardshaver, ved Det kongelige danske Haveselskab og tilrettelagt af Georg Georgsen hefte 1 s. 1-28.

Johs. Tholle: Lerchenborg Have; i Fra Holbæk Amt 1932, årg. 3, bd. 7, s. 79-93.

Jens Chr. Varming: Af Lerchenborgs bygningshistorie; i Architectura 1. 1979

Georg Boye: Havekunsten i kulturhistorisk belysning I-II, 1972.

¹⁾Kirsten Lund-Andersen, født Rohde.

Hortonom 1966.

Ansæt i Sorø Akademihave 1966-68.

Praktiserende landskabsarkitekt med tegnestue i Vinde-Helsinge, Gørlev 1968.